

צבא-הגנה לישראל, כמדינת-ישראל כולה, מסמל את התגשמות אמרתו של תיאודור הרצל מלפני שבעים שנה: „אם תרצו — אין זו אגדה“. ואפילו מדינה וצבא, ששורשיהם ההיסטוריים הם בני אלפים-בשנים — טוב להם לדעת ממה ינק, ב„אתמול“ של הדור שקדם לנו, הדחף להתחדשותם. נסיון להעלות קטעי מחשבותיו של הרצל על צבאה העתידי של מדינת-היהודים נעשה על-ידי ל. קלצ'בסקי — והובא למערכת „מערכות“. לא נסתייע הדבר, ונסיון-ליקוט ראשון זה לא הופיע בחוברת שהיתה היותר קרובה במועדה ל"כ תמוז, יום-הרצל. אך דומה, כי כל פרק-הזמן הנוכחי — בין יום מלאות שבעים-השנה להופעת הספר „מדינת היהודים“ לשבעים-השנה לקונגרס הציוני הראשון — רצוף שעות הכשרות להעלאת דבר שכה קשור בזכרו של הרצל. נסיון ראשון הוא שהאיר כלשהו את מחשבתו בתחום הצבאי; וודאי שאינו יכול להיות מושלם. אך גם מן המובא הפעם לדפוס נשקפת עובדה שתפתיע רבים: לא רק עצם חזון המדינה — וצבא שיגן עליה — הועלה לפני כשני דורות על-ידי הרצל. בתסיסה הנסערת של מחשבתו אז, המתדפקת על פתחים שונים ומבקשת נתיבות, זוהה הוא — אפשר לומר, באורח נבואי — גם תכונות היסוד של הצבא העתידי; דברים, שכיום מתגשמים ממש לעינינו-ראנו. לא-מעטים ממושגיו של הרצל מלפני 70 שנה — פרי הסביבה שבתוכה הוא חי, דמות החברה האירופית של אז ולבטיירווח הרבים — ייראו ודאי כזרים בעיניו של הקורא הישראלי היום. אך גם הם היו חלק של חיפושי הדרך אל מה שהושג כיום, אל מה שכבר נראה לנו עתה כמצאיאות „מובנת מאליה“, אף כי אתמול היה כל זה — הישוב, המדינה, הצבא — „אגדה התלויה ברצון“.

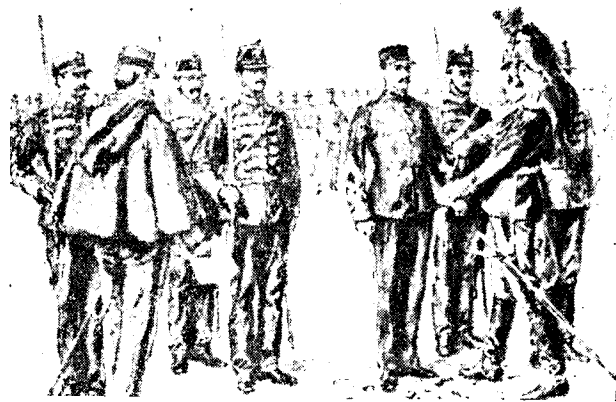
„...מות! מות ליהודים! צרה ההמון שעה שתלשו לקפיטן את סרטיו מעל מעילו הצבאי... והיכן? בצרפת. בצרפת הרפוב-ליקאית, החדישה, המתורבתת, מאה שנה לאחר הכרות וזכויות-האדם. העם, או לפחות חלק גדול מאד ממנו, אינו רוצה עוד בזכויות-אדם בשביל היהודים. הצו של המהפכה הגדולה מתבטל!“ — כך כתב הרצל כעבור-זמן, שנים מספר לאחר שלב מזועזע זה ב„פרשת דרייפוס“¹. טכס משפיל זה של הסרת דרגת-הקצינות מעל דרייפוס השפיע על הרצל השפעה עמוקה ומכרעת; והוא שהיה הגורם הסופי בתהליך אשר הפך עתונאי וינאי למנהיג התחיה הלאומית של העם היהודי. אם צרפת בעצמה — זה המוקד התרבותי של רעיון וזכויות-האדם — מידרדרת עד כדי כך, וההמון נתפס שם לאנטישמיות פראית והיסטרית בשעת גזירת גזר-הדין ליחיד, ואפילו הוא אשם בבגידה — אזי נשאלת השאלה, למה עלינו לצפות ממדינות אחרות, תרבותיות פחות? והמסקנה: ההתבוללות פשטה את הרגל. הפתרון ההגייוני היחיד הוא יציאה מן הגלות, ריכוז כל היהודים במדינה עצמאית. החוברת „מדינת היהודים“ — שהיתה פרי מחשבה זו — לא נהגתה על-ידי הרצל כתכנית מדויקת ונוקשת-מסגרת, ואף לא כחלום-שוא נוסף. המחבר נזהר מאד שלא להגדיר את תכניתו כ„אוטופיה“; אף שאין ספק, כי הושפע לא מעט מן האוטופיסטים, שלכת-ביהם היו מהלכים בתקופתו. החוברת הקטנה הופנתה ליהדות ולעולם כולו. היא היתה רצופה אינטואיציה נבואית; מזיגה של סיסמאות שיסודן ברגש — ועם זאת אספקלריה נאמנה של מציאות קשה; קריאה דינמית, המצביעה על ההכרח בפתרון רדיקלי — ותיאור קויה הכלליים של המסגרת המדינית העתידה. על קויה אלה נמנה הצבא.

נוכח התפתחותה של השפה העברית, ובמיוחד בתחום המושגים והמונחים הצבאיים, מאז תורגמו כתבי הרצל, נאלצנו לסגל כמה מן הציטוטים ולקרוב למקור, בלי לשנות את הסימוכין — המערכת.
1. אלכס ביין — „תיאודור הרצל“, ביוגרפיה, עמ' 84, הוצאת ספרים מ. גיומן, תשכ"א.

הגיגי הצבא של תיאודור הרצל

ל. קלצ'בסקי

שכן, ברור הוא, כי אחד מגורמי-היסוד של המסגרת המדינית שנחתה על-ידי הרצל היה בהכרח הצבא. לבעית הצבא הקדיש הוא ב"מדינת היהודים" לכאורה רק סעיף קצר, בן שני משפטים בלבד; אך יודעים אנו מן "היומן" שלו, מה רב הדגש אשר שם בנושא זה, וכמה אהבה, מחשבה ודאגה השקיע

דרייפוס בעת שליחת דרגותיו

בה"הורים" וב"שטרטוט" מכינים שקדמו לניסוחו הסופי של הטכסט. נוסף על-כן להשלים כאן את הציטוטים הקצרים מ"מדינת היהודים" ולפרט את התוכן הנרמז בהן באמצעות ביטויים ומחשבות מסוימים שבתוך "היומן" — אף שלא ניתן יהיה לדלות פה את מלוא האוצר של מחשבה ותחושה עמוקה הטמון בכתביו.

בפרק, אגודת היהודים ומדינת היהודים" קוראים אנו: "מדינת-היהודים — תכונתה נייטראלית. אין היא זקוקה אלא לצבא-מגן * — אמנם מצויד בכל כלי-הנשק המודרניים — לשמירת הסדר כלפי פנים וכלפי חוץ".

מדינה קטנה נייטראלית... ב,חסותן של מעצמות-אירופה" לא תחייב הקמת צבא גדול; יספיק לכך "צבא-הגנה-משטרה"! גם על הצבא חלה גישתו הכללית של הרצל, שהיתה מדעית-טכנולוגית בתפיסת-היסוד שבה, והוא הגיח, כי צבאה של מדינת-היהודים יאורגן באופן תכליתי ויצויד בכלי-נשק חדישים — כפי שהוא מעיר בהקשר שונה-במקצת: "הקשת היא נשק יפה, המכונן את רוח-אלגית, אם יש לי פנאי. אולם מקומה במוזיאון... בעוד שלאחרים יש רובים חדישים מהירי-ירי ** ותותח-קרופ" ³. כפי שאפשר לצפות מאדם כמוהו, רחוק היה הרצל מלהשליך את כל יתרו על כוחה של הרוח הצרופה בלבד, נוסח אחד-העם. הוא היטיב לדעת מה רבה חשיבותו של התותח ומה עוצם "כוח השכנוע" שלו.

בחוברת לא-גדולה זו, "מדינת היהודים", כלולות עוד כמה הערות בענין הצבא הפזורות פה-ושם על פני דפיה. כך, בפרק, "המרכולת" אנו קוראים: "בהעתקת העבודה לארץ החדשה, מביאים אנו מיד גם סחר-שוקים. אמנם בתחילה רק שוק צרכי-חיים ראשוניים: בהמות, תבואות, בגדי-עובדים, כלי-מלאכה, כלי-זיג, וכיוצא בזה. קודם נקנה כל אלה במדינות שכנות או באירופה, אבל מהר ככל-האפשר נעמוד ברשות עצמנו. אנשי-היוזמה היהודים יבינו עד-מהרה, אילו סיכויים

נפתחים כאן לפניהם" ¹. מפסוק זה רואים אנו בין-השאר, כי הרצל נתכוון לכך, שמדינת היהודים תגיע גם לעצמאות בייצורם של כלי-נשק. אפשר שהשאיפה לעצמאות גם בתחום זה מובנת ומוצדקת כחלק של שאיפתו האינטרטגית הכללית של הרצל, אך כבעלי-נסיון, יודעים אנו כי אפילו היום, במצי-אות שלנו, ניתנת היא לביצוע רק בהיקף מצומצם למדי. משפט אחר, הבא מיד בעקבותיו, טומן בחובו הפתעה אחרת: "מעט-מעט יועברו שמה, על-ידי חיל פקודי, החברה" [ז"א החברה היהודית], צרכים יותר מעודנים (בפקידים, כולל אני גם קציני גדוד-המגן ***), שמספרו צריך לעלות תמיד לכדי עשירית הגברים הנכנסים. זה יספיק כנגד מרידות אנשים רעים; הרבים, הלא אוהבי-שלום הם) ⁵.

ב"היומן", וברשימות שנכתבו עוד בטרם הופיע הספר, "מדינת היהודים", אנו קוראים באשר לשאר האוכלוסיה: "במשך עשרים השנים, עד אשר ירגישו בדבר, עלי לחנך את הנערים ללוחמים. אך הצבא יהיה צבא מקצועי *** בלבד, החלק העשירי של הגברים — אין די בפחות מזה כלפי פנים. אך גם את האחרים אני מחנך להיות גברים אמיצים וחופשים, ובעת-צורך הם מצטרפים כמתנדבים. חינוך על-ידי שירי-מולדת ותשמונאים, דת, מחזות גיבורים בתיאטרון, כבוד וכו" ⁶. ועוד קוראים אנו: "אחר מאה שנה יהא צורך להנהיג חובת-צבא כללית; אך מי יודע לאן תגיע או הציביליזציה" ⁷. גם בענין זה נובעת דעתו של הרצל מן השקפתו המדינית-הנייטראלית. מהי נקודת-המוצא? ברור לו, שבתקופת תקן-מתה וחולשתה הראשונה זקוקה כל מדינה — הנתונה בדרך-כלל ללחצים פנימיים וחיצוניים — לזרוע מווינת חזקה כדי לשמור על מעמדה. אך ממחשבותיו יכולים אנו להסיק, כי בחזונו נתכון הרצל לצבא מילואים.

הכבוד העצמי

מקום נכבד מקדיש הרצל לחינוך הנוער ולטיפוח הספורט. חינוך האזרחים, "להיותם גברים אמיצים וחופשים", אשר יגויסו בבוא-הזמן לצבא, מחייב לטעת בהם הרגשה עמוקה של כבוד עצמי וכבוד למדינה היהודית. ואכן, ענין הכבוד-העצמי היה אחד הגורמים המכריעים שהשפיעו על הרצל בתהליך התפתחותו לקראת תפיסה ציונית. פיזורם הטרגי של היהודים, הרפיון, הגטו, לחץ הכנסיה והשליטים — כל אלה עשאו בעיני העמים (ולפעמים אף בעיני היהודים עצמם) למעין עם של עבדים. "אנו דבקים בממון, משום שהדיחו אותנו אל הממון... בכל המצוקה הזאת דבק בנו הכיעור, ונשתנה האופי שלנו, שמקודם היה גא ונהדר.

* במקור הגרמני כתוב Berufsheer, דהיינו "צבא מקצועי".
2. תיאודור הרצל, החזון — ספר מדינת היהודים, עמ' 69; הוצאת הספריה הציונית, תש"ך.
3. שם, עמ' 30.
** במקור כתוב: "רובים קטני-קוטר" — אך בתרגום הגינתו כאן בוטא מובנו לפי תנאי הזמן של המושג הזה אז — המער.
4. שם, עמ' 43.
*** במקור בגרמנית "Offiziere der Schutztruppe", דהיינו קציני צבא-המגן.
**** כאן היה הכרח לסגל את נוסח התרגום העברי — המער.
5. שם, עמ' 43.
6. תיאודור הרצל, היומן, כרך א', עמ' 36; הוצאת ספרים מ. ניומן, תש"ך.
7. שם, עמ' 37.

עִטוּרִים

זאת ועוד. הרצל היה פסיכולוג-מתבונן מנוסה, וידע היטב את מניעי התנהגותם של האנשים ואת חולשותיהם. על-כן לא שכה ברשימותיו גם את דבר הענקת אותות-הצטיינות לאנשים בתחומים שונים. „בשביל מטרות נשגבות מסוימות של הפו-ליטיקה שלנו דרושה לנו אצילות מטעם המדינה, כשם שיהיה לנו אורדן אחד ויחיד (כדוגמת ה"Legion d'honneur" הצרפתי). שם האורדן הזה יהיה, כבוד ישראל, ולו סרט צהוב. כך אנו הופכים את חרפתנו העתיקה לכבוד חדש"¹³.

קול' אלברט גולדסמית — ממנהיגי „חובבי ציון“ בבריטניה

הקצונה

סגל-הקצונה הראשון — בדומה לטכנאים, למורים, לעורכי-דין ולרופאים — יגויס מ... „אנשי האינטליגנציה הבינונית שאנו מייצרים בעודף“¹⁴.

משכילים מאוכזבים, ותלויים-בחלל היוו, לדעת הרצל, אחת התופעות המסוכנות והמכאיבות שליוו את צמיחתה של האינטליגנציה היהודית לאחר היציאה מן הגיטאות. „פרולי-טריאט רוחני קשה, אלא שאני אוהב אותם בכל לבי, והייתי רוצה להגדיל את מספרם... מפני שבהם אני רואה את הכוח היהודי לעתיד, שעוד לא בא לידי גילוי; בקיצור, אנשים הדומים לי.

„ומן הפרוליטארים האלה של ההשכלה אני מתקין את המטות ואת הסגלים של הצבא, המחפש והמוצא והכובש את ה-אדמה“¹⁵.

- * אגודת-הסטודנטים בווינה, שהרצל היה חבר בה.
- 8. שם, עמ' 15—16.
- 9. שם, עמ' 81.
- 10. שם, עמ' 50.
- 11. שם, עמ' 50.
- 12. שם, עמ' 50—51.
- 13. שם, עמ' 127.
- 14. תיאודור הרצל — החזון, מדינת היהודים, עמ' 75.
- 15. הינמן, כרך, א', עמ' 29.

הן היינו אנשים שידעו להגן במלחמה על המדינה, ואל-גכון היינו עם רב-כשרון, אם זה אלפיים שנה הורגים בנו ולא יכלו לנו“⁸.

האמנציפציה, אף שבאה במאוחר ולא-במלואה, גרמה להת-לקחות האנטישמיות בקרב עמי אירופה. „...העולם צריך להכיר על ידנו את מה שנחשב בלתי-אפשרי זה אלפיים שנה: כבוד היהודים“⁹.

מן הכמיהה לגאווה האבירית של הפרט נובעת הסכמתו של הרצל ל„מוסד“ הדוקרב (שהיה כה מושרש בעולמן של אגודות-הסטודנטים בארצות דוברות-גרמנית). להרצל עצמו — ולגיבוריו הספרותיים, שבמחזותיו ובכתביו האחרים, אשר ייצגו במעט או בהרבה גם תכונות או מאויים משלו-עצמו — היתה נטיה זו ללחום על כבודם הנפגע כשהם חמושים בכלי נשק. „נסיך הגליל“ (Prince of Galilee), כפי שקראו ב„אלביה“*, גינה את ההתאבדות, אך עשה נפשות לאחת ממורשות ימי הביניים — הדו-קרב. „מלחמת-השניים דרושה לי כדי להשיג קצינים הגונים וכדי להשבית את הטון של החברה הטובה, נוסח צרפת“¹⁰.

דוקרב

ברור מכתביו של הרצל, כי למושגי „מלחמת-השניים“¹¹, ה„דו-קרב“, נשבה עוד בהיותו שרוי באוירתן של אגודות-הסטודנטים ה„מסור רתיות“ שבווינה. אך הם ינקו אצלו ללא-ספק גם ממקורות רגש הכבוד היהודי שנפגע, ואף מן הרצון „להראות לגויים“ (ואולי קודם כל להראות לנרלעצמנו...) כי היהודי יודע ומוכן לעמוד על כבודו, וכי הוא גם הדיבורים על „היהודים חסרי-הכבוד“. עם זאת, מור-גשת אצלו גם השאיפה להשתחרר אף בתחום זה מאזיקי המסורת ה„אבירית“ המתילשגת — ולמצוא דרך חיובית, בונה, אף ל„פתור גותי-שליכבוד“ ביישוב מריבות. והרי דבריו — מתוכם בולט גרעין של רעיון מקורי: „...אשר לענין של דוקרב באקדחים... על העדים' שמשני הצדדים להביאו לפני המעשה, בפני בית המשפט לדוקרב; ולא — הריהם נעשית, ונשללת מהם הזכות להופיע שוב לפני בית-הדין לדוקרב“.

„בית-הדין הלו אפשר שיפסוק, כי יערך דוקרב בהרבות*; או, אם אחד הצדדים הוא רפה-גוף — אוסר הוא על עריכת מלחמת-שניים; או שהוא פוסק פסק-דין סודי.

„את פסק-הדין הסודי הזה שומעים רק שני הצדדים — כי העדים' מחויבים לעזוב תחילה את המקום. פסק-הדין הסודי... פוסק על דוקרב בצורה חמורה לא-יפחות — אלא שיש בו תועלת למדינה. שכן, כיון שרק אנשי-כבוד רשאים להשתתף בדוקרב, הרי המדינה היא העלולה תמיד להימצא ניווקה; כי עוד זמן רב תהא היא זקוקה לכל איש חרוץ.

„עליכן, יטילו על הנלחמים משימה שיש בה סכנת-נפשות — שעם זאת, דרושה לתועלת המדינה. אפשר ופעם תהא זו הרכבת חולירע בשעת מגפה; ופעם אחרת — תוטל משימה להילחם באויבו של העם. כך נשארת בעינה ההתחרות בין מסתכנים-בחייהם; אלא שנפיק ממנה תועלת-למופת“¹².

* אשר בדרך-כלל, לפי הסידורים נוסח-אגודות-הסטודנטים שהיו נהוגים אז, עשוי היה להביא רק לידו השארת „צלקות-מוכרת“ — אך לא לגרימת מום גופני, ומה גם מות.

הרצל גילה התעניינות רבה באותם קצינים יהודיים לא-רבים, בהם נפגש בצבאות שונים. בדמותו של הקולונל האנגלי-היהודי גולדסמית * ראה הרצל את הטיפוס של המנהיג ומפקד הצבא היהודי הלאומי.

הלשון

ישנה סוגיה, שלכאורה אינה, "צבאית" כלל, אך המעידה נמרצות על פני אילו תהומות היה עוד הכרח לגשר גם לאחר קפיצתו הנחשנית של הרצל אל אידאל הציונות המדינית; זוהי סוגית הלשון. בכתביו נוגע לא-פעם הרצל — לפעמים סחור-סחור — בשאלה זו, אשר אין ספק שהיתה גם לגביו כאובה: בהודמנויות שונות העלה הנמקות — זהירות-ניסוח, או דוקא פסקניות — בהן ניסה, בעצם, לרמוז להכרח להש-תמש בחיי המדינה העתידה (וקל וחומר במקום בו אחדות-השפה חיונית ביותר — בצבא) בלשון הגרמנית. את העברית ראה בעיקר כמכהנת-בקודש, בעולמות הדת והרוח, והמא-מצים לתחיתה כשפה חיה היו עדיין זרים לו. ויכוחיו אלה מכוונים היו יותר נגד שפת-החולין היהודית; שהרי "את הוירגונים הדלולים והבלולים" גרס כ, "ניבי-גטו"...., "לשונות-סתר של שבויים"¹⁶.

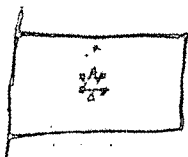
בשנותיו האחרונות גברו, כנראה, ספקותיו לגבי עמדתו-הוא. מעניין שהרצל, איש העתונות המדינית באוסטריה של אז, ידע גם ידע עד כמה נוקבת יכולה שאלת הלשונות להיות דוקא בתחום הצבאי. לא זו בלבד, שהאימפריה, "כפולת-האחדות" קיימה נוסף על צבאה ה, "משותף" עוד שני צבאות עומדים (ה, "לאנדור" האוסטרי וה, "הונד ההונגרי), בעל שתי שפות-פיקוד ואימונים נפרדות, אלא שבתוככי ה, "מחצית האוסטרית" גופה כבר התגעשה מלחמה לשונית-מדינית, תוך דרישה דומה לזכות הלשון (וממילא — ליחידות ולעוצבות נפרדות) הצ'כית, החורבטית-סרבית וכיוצא-באלה. אכן, לולא נקטפו חייו באבם, ולו הגיע לימי, "מלחמת השפות" בישוב הארץ-ישראלי המתהווה (בשנים שעל סף מלחמת-העולם סביב בעית הגרמנית כלשון-הוראה בבתי-ספר, "עזרא" והצרפתית ב, "אליאנס") — יש להניח, כי גם, "בנקודה" גדולה זו היה מבחין יותר בהגיון-המציאות של אז ובמגמה הדינמית לחידוש העברית המדוברת והשימושית. ואזי, כמובן, היה מסיק את המסקנה — לא רק בבתי-הספר לילדי-ישראל, אלא גם ביחס אל, "בית-הספר לעם" אותה חזה בעיני רוחו: בית-הספר של הצבא-המגן והצבא-העובד.

הדגל

דגל המדינה הינו, בעיני הרצל, הסמל ההכרחי של ליכוד, של רציפות החיים הלאומיים. "אני מתאר לי דגל עם שבעה כוכבי-זהב. הרקע הלבן מסמל את החיים הטהורים, החדשים; הכוכבים הם שבע שעות-זהב של יום עבודתנו, כי בסימן העבודה הולכים היהודים אל הארץ החדשה"¹⁷.

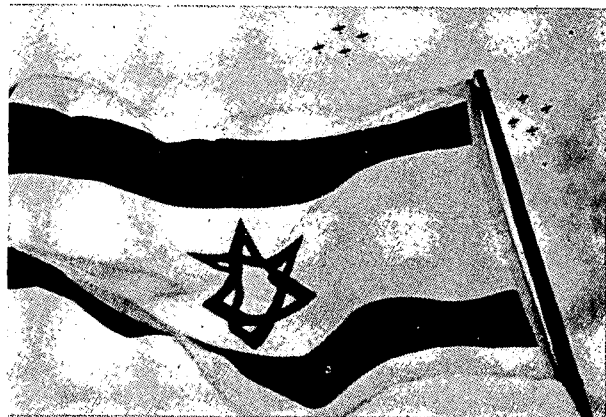
על הבנתו המופלאה של הרצל את ערך משמעות הסמל בתהליך רכישת הלבבות וביצירת עובדות בעלות ערך מדיני מעיד קטע-מופת ממכתבו הנודע אל הברון הירש: "דגל מה הוא? כלונס ופיסת בד? — לא. אדוני, דגל הוא

*Hier mein Entwurf
meiner Fahne*

*meiner Fahne
nicht goldenes Kreuz*

הצעתו המקורית של הרצל, והדגל שהוצע עליה והתקבל בקונגרס הציוני הראשון

למעלה מזה! בדגל מוליכים את הבריות לכל מקום שרוצים, אפילו לארץ הבחירה. למען הדגל הם חיים, ולמענו הם גם מתים. יותר מזה, זהו הדבר היחיד, שהם נכונים למות למענו, אם מחנכים אותם לכך.

"האמין לי, אדוני: את הפוליטיקה של עם שלם — ביחוד אם הוא מפורז בכל העולם — אפשר לעשות רק בכוח אותם הגורמים אשר לא יימדו ולא יישקלו, המרחפים באויר מלמעלה. היודע מר ממה נתהוותה מלכות אשכנז? מחלומות, משירים, מהזיות. ומפטים שחורים-אדומים-זהובים — ובזמן קצר. ביסמירק רק הניע את האילן אשר שתלהו אנשי-הדמיון... כן, רק הצד הדמיוני שולט באדם. ומי שאין לו אחיזה בטיב הדברים האלה יכול להיות אדם מעולה והגון ומיושב בדעתו, ואפילו חונן דלים בסגנון גדול מאד; אך הוא לא ינהיג את בני האדם ולא ישאיר אחריו כל רושם"¹⁸.

במקום אותם "פסים שחורים-אדומים-זהובים" העלה הרצל בקונגרס הציוני הראשון לפני 69 שנה את הפסים הלבנים*

* גולדסמית נולד להורים מומרים, אבל חזר אל היהדות לאחר שנודע לו מוצאו. הוא היה מנהיגו של איגוד, "חובבי ציון" באנגליה, על עשרות סניפיו — שנקראו, "אוהלים", לפי המתכונת הצבאית.

16. החזון, מדינת היהודים, עמ' 68.

17. החזון, מדינת היהודים, עמ' 69.

18. היומן, כרך א', עמ' 28—29.

החייל. במדינת היהודים, הודות לתפקידו המכובד של הצבא, ייהנה החייל מכבוד מלא. „צבא וכהונה יכולו מאד, כראוי וכיאות לתפקידיהם הנאים. [אך] בעסקי המדינה המציינת אותם ביקר, לא להם לחוות דעה, פן יביאו עליה לבטים מבית ומחוץ”²¹.

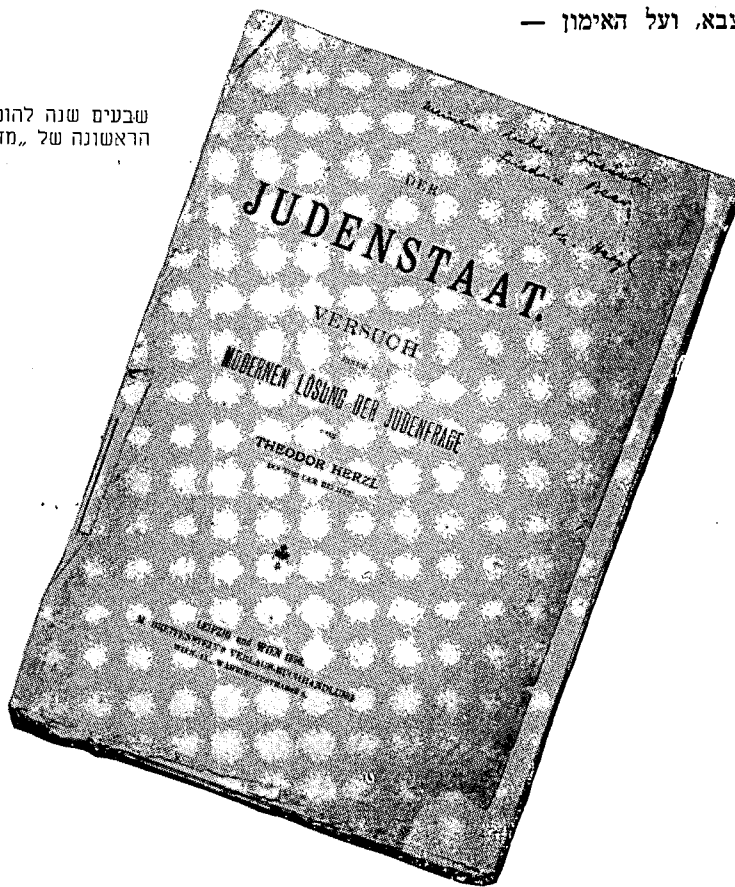
מלחמה ושלום

פרשה מעניינת היא התפתחות השקפותיו של הרצל על בעיות מלחמה ושלום. ב„מדינת היהודים” — כלומר, בספרו הציוני הראשון (אם לא להביא בחשבון את הגימות החדשות במח-

הכחולים; והם שהפכו, במרוצת הזמנים, אף לדגלה של מדינת ישראל.

אך חזונו של הרצל בדבר „דגל שבעת הכוכבים” — דגל המסמל עבודה-היצירת — לא היה סיסמה קולעת בלבד. שכן, ביסודו של דבר, את השיבה לארץ-ישראל ראה כמעשה גדול של צבא-העבודה, אשר הוא שיקים את המדינה העתידה, ויקוים על ידה. את צבא-העבודה הזה ראה כבנוי על יסוד של צבא-מגן, ככוח אשר אפשר לראות בו השלמה ובסיס לצבא אמיתי. ובשניהם ראה מעשה חינוכי גדול, מעין בית-ספר לעם. לא לשוא באה אותה הגדרה נלהבת לענין הדגל, שצוטטה כאן ממכתבו אל הברון הירש, דוקא בעקבות המשפט הבא: „הפסקתני (בשאלה אירונית — דגל, בעצם, מהו?) ברגע בו החילתי לדבר על צבא, ועל האימון —

שבעים שנה להופעת המהדורה הראשונה של „מדינת היהודים”

הנפשי — לצעדה ולמסע.” מופלג לא הוא. עד כמה כלולים היו כבר באותן „הזיות” של פלי-טוניסט וינאי בשלהי המאה ה-19 יסודות של משימת צה"ל — ושל מציאותו — בימינו אלה.

הגישה הבטחונית

גישתו של הרצל אל שאלות עקרוניות של כוח צבאי הושפעה, כמוכּוּן, על-ידי תפיסת-היסוד שלו בענין מהותה של המדינה היהודית (ביטוי ברור לה ניתן בכמה מכתביו). אפי-שר לסכמה בקצרה: נבנה מדינה, המבוססת על החוק, המעניקה ניקה לאזרחיה חופש דת ודעות, במסגרת סדר ורנחה לכל אזרחיה.

ומכאן — טבעי, כאמור, המעבר אל תפיסתו של הרצל בתחום

הצבאי. הביטוי לעצמאות המדינה הוא הצבא, זרוע-הביצוע של עם מאורגן, זרוע-המגן שלו. הצבא מבטיח את השלום ואת השקט, אך אין הוא גורם לכיבושי-חוץ, וודאי שאינו הגורם הנוטל לעצמו זכות להשתלטות על מוסדותיה החוקיים של המדינה. את הללו חייב הצבא לשרת בנאמנות. בהתאם להנחת-יסוד המתחייבת מכך — תובע הרצל בפסקנות ממנה-הליה העתידים של המדינה (קרי — מעצמו): „לשלוט יפה בצבא”¹⁹. ממילא, מתנגד הרצל לכל פוליטיזציה של הצבא ומציע בעניין זה סייגים מרחיקי-לכת: „חיילים מקבלים את זכות-הבחירה הפסיבית רק לאחר שנמצאו מחוץ לשירות הפעיל לפחות שנה אחת”²⁰. כמוכּוּן, על הצבא להיות מושחת על משמעת חזקה — אך ללא פגיעה בכבוד-העצמי של

שבתו, שהורגשו כבר בדרמה שלו „הגטו החדש”) — עדיין משוכנע היה הרצל, כי „האחזה הכללית איננה אפילו חלום יפה. בשביל שאישיות תגיע אל מרום מאמציה — דרוש אויב”²². עם זאת, החל להופיע במחשבתו הגון הדיאלקטי: שכלול אמצעי-המלחמה — הוא שיעשה אותה לבלתי-אפשרית... כך, ב„היומן”, כתב „...האיש הממציא חומר-נפץ איום עושה יותר לטובת השלום מאלף מטיפים בעלי כונות עדינות”²³. ואילו בספרו האחרון שהספיק עוד לחבר בחייו

20. שם, עמ' 165 (כאן היה הכרח להתאים את המונח הצבאי).

21. החזון, מדינת היהודים, עמ' 68.

22. שם, עמ' 73.

23. היומן, כרך א', עמ' 13.

הקצרים והקדושים — „אלטנוילנד“ — בנה הרצל בחזונו את „היכל השלום“ המפואר בלב ירושלים — עיר הבירה של הקהילה — שאין בו צבא.

עתה האמין הוא, כי פיתוח המדע והטכניקה מונעים סכנת מלחמה כלשהי. הצבא יהפך לדבר שנתישן; לעומת זאת, מחויבים יהיו חבריה המבוגרים של „החברה החדשה“ — גברים ונשים — בשירות לאומי-סוציאלי דו-שנתי. לטובת הכלל, הנוער יחונך בבריאות מוסרית ופיסית — ולכוננות להקרבה עצמית בשעת הצורך.

ברם, שלא כ„חובבי ציון“, לא האמין הרצל באפשרות של יישוב שאנן של ארץ-ישראל, שיתהווה בדרך תקומה תרבותית וכלכלית אטית של האומה. עליה המונית ללא מסגרת מדינית וגורמי-כוח שיבטיחה היתה בעיניו דמיון-שוא מדיני וחברתי. שכן, כאיש המעורה במציאות המדינית של שלהי המאה הי"ט, ידע, כי ללא יכולת נאותה להגנה-עצמית עלולים היהודים להיות קורבן לגורל הטרגי בדומה לזה של הארמנים באותה אימפריה עות'מאנית שבה נכללה גם ארץ-ישראל. „אני רוצה רק בהתיישבות שנוכל להגן עליה על-ידי הצבא היהודי שלנו“²⁴ — זהו תנאי מוחלט שלו, ממנו לא יסוג לעולם, אף שלא פעם יצטרך להסכים לפשרה זו או אחרת. אכן, בעת השיחות שניהל בקושטא לקראת משא-ומתן מקווה באשר לאפשרות הקמתה של מדינה-אוטונומית יהודית בחסותו של הסולטאן העות'מאני, התכונן הרצל לעמוד על כך, ש„ההסדר הפנימי [בארץ-ישראל] מקוים על-ידי היהודים עצמם, באמצע-עות צבא-הגנה משלהם“²⁵.

בהיותו מתלהב, ואפשר אף כתחבולה טקטית, יכול היה הרצל להכריז באופן הפגנתי, כי קל ונוח יותר לכבוש את ארץ-ישראל

בכוח. ברם, כל תכניתו היתה מבוססת למעשה על פעולה מדינית מסבירה ומכינה, ועל מה שנהוג היה אז לכנות „דיפלומטיה“. מסיבה זו התנגד באופן מוחלט לכל מחשבות בלתי-שקולות, שהופיעו מדי-פעם במוחות אחרים, על „פעולה מזוינת“. כך, למשל, דחה מיד את תכניתו של שבדי אחד (שהופיע דוקא בשם תורכי, עלי-נורי ביי), שהיתה מושתתת לא פחות ולא יותר מאשר על הפגזת קושטא על-ידי שתי אניות-מלחמה. הרצל אף מנע הרפתקאות-גבורה דומות של ארגון הסטודנטים הוינאי „קדימה“, לכיבוש יפו מן הים; פשוט, לא היה יכול להרשות לעצמו זיסטות בדומה לאלה של גריבלדי. לעומת זאת סמך הרצל ידיו על פעולת עזרה רפואית של ד"ר שליט בשעת המלחמה התורכית-יונית בגלל האי כרתים (היתה זו אחת מפעולות העזרה הבין-לאומיות הראשונות מסוג זה). באחד המכתבים כתב הרצל: „אלה המדברים נגד ציונות דיפלומטית מדברים פשוט שטויות. כל הרוצה לעשות משהו במדינה זרה, חייב ללכת בדרך הדיפלומטיה.“

„רק בשעה שיש צבא בן מיליון איש, אפשר להתחיל בעשית דברים במדינה ללא דיפלומטיה. אכן, אם נתבונן בעובדות לאשורן, נראה שאפילו מפקדם של מיליון אנשים עסוק ללא-הרף בעסקי-דיפלומטיה. איני מסוגל להעלות בדעתי מה יכולה לעשות קבוצת הוגי-דעות בלתי-חמושה, וללא משאבים, חוץ מאשר לנסות ולהשיג משהו באורח דיפלומטי“²⁶.

אין תימה שהרצל — „...שר-צבא היוצא למערכה בראש טירונים מפוקפקים“²⁷ — מודאג היה מכך, ש„קשה מהכל יהא למצוא בתוכנו דיפלומטים; כי בגולה אבדה לנו מידה זו של זקיפות-קומה טבעית“²⁸. שהרי הדיפלומטיה והצבא נמצאים ביחסי-גומלין הדוקים: אחד משלים את השני.

במבוא ל„מדינת היהודים“ מזכיר הרצל, כי „מצוקת היהודים היא הכוח המניע של הציונות; ו„בסוף-דבר“ מסכם הוא: „אני מאמין, כי גזע יהודים נפלאים מן האדמה יצמח. המכבים יקומו וישובו לתחיה. הבה אחזור על דברי הפתיחה: היהודים שירצו תהיה להם מדינתם. ומה שנעמול לעשות שם, למען אשרנו וטובתנו, יאציל אושר ויאדיר לטובת כל בני-האדם“²⁹.

24. שם, עמ' 308.

25. שם, עמ' 335.

26. De Haas J., Theodor Herzl — Chicago, 1927, Vol. I, pp. 80.

27. הוימן עמ' 319.

28. שם, עמ' 38.

29. החוון, מדינת היהודים, עמ' 18, 75.